

Egy gimnáziumi osztály szociometriai vizsgálata

Záródolgozat

Készítette:

Csorba Dávid

IV. magyar - történelem
I. ógörög

Debrecen

1998

„Ember vagyok, tehát társasan cselekszem.”

/WALLON/

A szociálpszichológia genetikus ágának neves francia képviselője, WALLON mondja azt, hogy „*az ember genetikus értelemben szociális lény*” (MÉREI 1987:19) vagyis a környezet, amelyben él, fejlődésének kezdetétől fogva társassá teszi. Az én szociabilitásának folyamatából dolgozatom csupán ennek egy szegmentumát, a 16 éves korosztályt vette nagytólencse alá, egy adott pillanatban. Tovább szűkítve a kört, a kérdésem sem az volt, hogy milyen szerepet játszik az egyénné válásban a közösség - én viszonylatrendszer, hanem az, hogy mennyire határozza meg az egyéni nyelvhasználat az egyén beilleszkedését a mikroközösségbe. Mivel „*a nyelvi attitűdök társadalmi eredetűek*” (KISS 1995:136), az in statu nascendi választási helyzetben nyomon lehet-e követni a nyelvhasználat elkülönítő szerepét? Milyen szereptudatot konstruál a nyelviség?

Dolgozatommal a szleng témakörében a diáknyelv mint csoportnyelv kutatásához kívánok hozzájárulni, nyelvészeti és szociológiai szempontból. Mind a csoportnyelvek vizsgálata, mind a mikroszociológia fiatal tudományterület, a modern értelemben vett magyar kutatások főként a század '70-es ill. '80-as éveiben indultak meg.

Az első magyar diáknyelvi szótár DOBOS Károly nevéhez fűződik (*A magyar diáknyelv szótára*. Bp., 1898.). A téma eszázadi felélesztője KOVALOVSKY Miklós volt, akinek a cikke után (*Valóság* 1963 / 5.) 1964-ben a *Magyar Nyelvőr* pályázatára újultak meg a kutatások. A legszínvonalasabb alkotás MATIJEVICS Lajos nevéhez fűzhető, újvidéki szótárával (*A vajdasági magyar diáknyelv*. Újvidék, 1972.). Egy 1974-es konferencia hatására 1980-tól folyamatosan jelennek meg a *Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok*, HAJDÚ Miklós szerkesztésében. 1996-ban KIS Tamás gondozásában megjelent *A magyar szleng kutatásának bibliográfiája*.

A szociológia tárgykörén belül a kis csoportok vizsgálata nemzetközi szinten egészen DARWINig és BALDWINig nyúlik vissza. A második világháború után éledt fel az érdeklődés a társas alkalmazkodás elemzése iránt. Itt meg kell említeni COOLEY, ALLPORT, MEAD és SHERIF nevét. Döntőnek tekinthető K. LEWIN munkássága, akinek csoportdinamikai eredményeit J.L. MORENO fejlesztette tovább, finomítva LEWIN freudista társadalomlélektani alapjain. A magyar kutatásokra is meghatározó jellegűek voltak Henri WALLON eredményei, amelyek magyar tanítványa, MÉREI Ferenc munkáinak alkotják kiindulópontját (MÉREI 1989:7). Az ő módszertani szempontjai voltak segítségemre munkám során.

SZLENG VAGY DIÁKNYELV

PÉTER Mihály írja azt, hogy míg az angolszász országokban elterjedt slang kifejezés honi szótárainkban nem nyert teret (1980:273), addig Magyarországon több más kifejezés volt használatos, úgymint argó, zsargon, jazz, ifjúsági, nagyvárosi, pesti nyelv. Sőt igazán máig sincs általánosan elfogadott kifejezés erre a fogalomra, azonban definíciót alkotni is nehéz.

Kezdetben, mikor a jelenség az érdeklődés középpontjába került, a diákság nyelvét külföldi minták alapján a tolvajnyelvvvel rokonították. A legfinomabb megfogalmazás is „*argotval átitatott köznyelvről beszél*” (BÁRCZI 1932:3), azzal a megszorítással, hogy „*az alacsonyabb szintű köznyelv ... nemcsak a tolvajnyelvből ... táplálékozik, hanem egyéb csoportnyelvek is öntik beléje szavaikat*” (uo. 5).

Érthetően inkább kialakulásának pszichológiai körülményeit keresték: a titkosságon kívül a hangsúlyt a különállásra, szembenállásra mint közösségi élményre helyezték (ERDŐS 1988:148, PÉTER 1980:275). Másrészt stilisztikailag, nyelvművelési kérdésként minősítették: olyan „*szamárköhögésnek*”, amelynek „*sajnos, néha a felnőttek között is van bacilusgazdája*” (LŐRINCZE 1961:468).

Vagy éppen a „szükséges rossz” szerepét osztották rá (csupán nemzedéki megosztásban vizsgálva), a másodlagos szocializáció szempontjából vált „megtűrtté” az ifjúság nyelve: „*a közösségi élménnyé váló nyelvhasználaton túl ... igen nagy szerepe van a nyelvi devianciának a kamaszkori identitáskeresésben*” (SIPOS 1988:869), „*de a vadhajításokat nyesegetni, s az ifjúságot túlzásaira figyelmeztetni kötelességünk*” (BFRV 1996:479). A megközelítési módok moralizáló jellege valószínűleg abból fakad, hogy a diákság nyelvét a mai kutatásokhoz viszonyítva sokkal szűkebb keretek közt látták. Egy megfogalmazás szerint: „*valóságos miniatűr jelenségek ezek, határuk az üzem, a laktanya, az iskola, a falu*” (KOVALOVSKY 1963:66-7).

Am a vizsgálódások az ifjúsági nyelv körül annak egyre szélesebb körű „térhódítását” mutatták, melynek bővülését BACHÁT László egyik tanulmányában már a köznyelvből és csoportnyelvekből átszüremlett kifejezésekben találja meg. Az a kijelentése, hogy a 15 - 18 évesek a diáknyelv teljes szókészletét felhasználják, „*ők e nyelv szókészletének legfőbb továbbfejlesztői*” (1976:118), már utal arra, hogy a szakirodalomban változás állt be: az ifjúság nyelvét már nem a tolvajnyelvvvel való kontextusában vizsgálják egyedül; hiszen napjaink nyelve is szívesen merít szakterületek szó- és kifejezőkészletéből (PÉTER 1980:278).

PÉTER Mihály már említett tanulmánya a diákság nyelvét mint önálló csoportnyelvet kezeli, a társadalom egy rétegének nyelvhasználataként. Jellegzetességeit szókincsbeli, kifejezőkészletbeli különbségekben, kisebb mértékben a mondat szerkesztésben látja, hangsúlyozva ugyanakkor a szókészlet köznyelvi jelentését (uo. 274).

Ebben az esetben azonban felmerül a kérdés: a csoportnyelv szókészletének elhatárolásakor nem inkább arról van-e szó, hogy önálló, elkülönült, egységes ifjúsági

nyelvről nem beszélhetünk, hiszen a fiatalok kifejezései nemcsak az iskolai eseményeket, dolgokat, hanem az élet minden területét felölelik (MIZSER 1972:285).

Nem egy zárt nyelvhasználatról van tehát szó, hanem inkább arról, hogy „*a fiatalok a köznyelvnek egy ... változatát használják*” (SIPOS 1988:867), a magyar argó és a köznyelvi szleng már különbözik (PÉTER 1980:274). A szleng fogalmát alapul véve - a hasonló jelenség hasonló elnevezése miatt -, annak egy csoportnyelvi változatát beszélük. A nyelv szokásos, társadalmi tagolódás szerinti felosztásának analógiájára (köznyelv - nyelvjárások - csoportnyelvek) a szleng esetén is hasonló kategóriákkal élhetünk: közszleng - területi szleng - szakszleng (KIS 1991:10).

A szleng tehát nem egy csoport nyelvváltozata, hanem „*köznyelvi jelenségként értékelhető csoportnyelv*” (KIS 1997:242). A szlenget ezáltal bázisnyelvi alapon kell elképzelnünk: a beszélő hétköznapi társalgásának nyelvére mint hordozóra szükség van, ami főként az illető alapnyelvének felel meg (uo. 242). A szleng tehát „*nyelvi univerzálé*” (uo. 241).

Használatának lehetséges indítékai közül a legfontosabbnak vélték a következők: jókedv, feltűnés, játékosság, az elkülönülés vágya, nyelvi klisék iránti ellenszenv, „*kívülállás*” ill. „*benfenteség*” hangsúlyozása, elvont fogalmak konkretizálása, képszerűség, tömörség (PÉTER 1980:275), új-pythagoreusi fölényes közöny, „*felnötteskedő szerepjátás*” (KOVALOVSKY 1963:67).

Amennyiben azonban bázisnyelvnek tekintjük a szlenget, érvényesnek kell rá tekintenünk szélesebb elemzési kategóriákat is: a köznyelv szóalkotási módjai alapján is kell, hogy tudjuk osztályozni. Ezúton GOMBOCZ Zoltán jelentéstani kategóriáit alkalmazva szedtem sorba az anyag legjellemzőbb példáit (*A magyar történeti nyelvtan vázlat*. IV. Jelentés. Pécs, 1926.), kiegészítve a ragadványnevekkel (KERTÉSZ 1902:244-50).

Rövidítések

átv - átvitt	~ - változatlan alakban	ang. - angol
biz - bizalmas	/ - vaglyagosság	cig. - cigány
durva	≈ - hasonló értelmű	gör. - görög
gúny - gúnyos	< - átvétel iránya	héb. - héber
pej - pejoratív	? - bizonytalan eredetű	jidd. - jiddis
szép - eufémisztikus	+ - szóösszetétel	lat. - latin
tréf - tréfás	× - szövegyülés	ném. - német
isz. - indulatszó		sp. - spanyol

KATEGORIZÁLÁS

I. Szóalkotási módok

A) Külső:

1. **idegen szók átvétele:** *cváj* 'elégséges' (< ném. *zwei*), *big*, *havercsávó*, *macho*, *szeka*
2. **nyelvjárási szavak átvétele:** *surmó* 'nem partner' (ÚMTSz), *szottyos*, *trutyi* (ÉRTSz.)
3. **köznyelvi:** *langaléta*, *nyalizik*, *stréber* (ÉRTSz)
4. **régi diáknyelvi:** *affaritor* < *apparitor*, *csikó* 'elégtelen', *fika* 'elsős'
5. **tolvajnyelvi:** *kagylózik* 'sugásra vár', *rizsázik* < *rizsa* 'táj' 'köret' + *-zik* 'kertel'
6. **katonai szlengből:** *obi van* 'pórul jár' (KIS 92:219), *pofa súlyba* 'hagyd abba', *szopás*, *szopiapacs* 'kellemetlen helyzetbe jutott illető' (uo. 287)

B) Jelentésbeli:

1. **névadás:** *Ibolya bácsi* 'Ibolya nevű konyhásnéni férfi párja', *nyúlbéla* 'gyenge'
2. **névátvitel:**
a, hasonlóság szerint: *alváz* 'láb', *búra* 'alak'; *bot*, *egyenes*, *fa*, *karó*, *pálca* 'elégtelen'; *csikó*, *hattyú* 'elégséges'; *golyó* 'kövér'
b, érintkezés alapján: *ász* 'remek', *disznó* 'kövér', *kisibolya*, *mimóza*, *virág* 'szerény'; *nyuszi* 'szerény', *paprika*, *pipa* 'dühös', *pingvin* 'alacsony', *sasol* 'figyel', *szekrény* 'erős'
3. **jelentésátvitel:**
a, hangalaki hasonlóság: *kolostor* 'kollégium'
b, mondatbeli érintkezés: *harmat* 'harmatgyenge'
c, szinonima: *gépágyú*, *sztálinorgona* 'puska'
4. **összetett jelentésváltozás:** *fegyház* 'kollégium' (ref. egyház börtöne) *lesakk* 'lecsesz' (le- + chess ang. 'sakk'), *Loki leves* ('Mindent bele!'), *Petőfi Sándor: Minek nevezzelek?*

C) Alaki:

1. **szóösszetétel:**
a, alárendelői: *adrenalinbánya* 'izgul', *akváriumlakó* 'apparitor', *csontkollekció* / *rakéta*, *gépágyú*, *gömbvillám*, *hájdagály* / *gombóc* / *pacni*, *halálosztó*, *hónaljcirikáló* / *karcoló* / *kutya* / *szagló*, *hosszúnyelvű* 'tanulós', *húsgombóc*, *izomagyú*, *lesipuskás*, *nagyagy* / *arc*, *padló* / *szőnyegcirikáló*, *pedálgép*, *sajtbéna*, *toronyház*, *tökmag*, *vitamingolyó*, *vitringyerek*, *zsebpiszok*, *zsiráf gondozó*

b, mellérendelői: *csen-csel*, *dúr-moll*, *ügyifogyi*

2. szóképzés: a, névszóképzők:

a / 1. deverbális nomenképzők:

-ás / és: *durcás, mókás*
-ci: *durci, morci*
-i: *beszari, szunyi*
-is: *nyalis*
-ó: *szottyoló*
-ós: *nyalós*
-t: *korlátolt, lepattant*

a / 2. denominális nomenképzők:

-ó: *Beró* (< Berkesi S.), *Peló - Pló* (Peleskey M.P.), *sziló* (< szilentium)
-ci: *anyuci, Apuci, Tünci*
-cska: *bénácska*
-es: *fejes, Peles - Ples* (Peleskey M.P.), *testes*
-esz: *baresz* (< baró), *kolesz*
-i: *állati, bundi* (< bunda), *dagi, duci, husi, karcsi* (< karó), *koli, nyomi* (< nyomorék),
Pelóпали (Peleskey M.P.), *szili, szupi*
-is: *badis, centis, dilis, kolis, muris*
-ista: *nyalista*
-ka: *boldogka, nyuszika*
-os: *colos, húsos, poénos, szottyos*
+ -s: *energiás, gyagyás, Irénkés, kottás*
-ú: *zavartagyú*

b, igeképzők:

b / 1. deverbális verbunképzők:

-dik: *vergődik*
-g: *pattog*
-l: *csucsikál, kukucskál, szundikál*
-n: *bepöccen*
-szt: *horpaszt*
-z(ik): *pihizik, szunnyadozik, terkózik*

b / 2. denominális verbunképzők:

-ít: *fásít, karcsúsít*

-l: *beszekál, gazserál, kressel, kussol, pánikol, rinyál, sasol, stresszel, viribol*

-ll: *besokall*

-z(ik): *bekaróz, kamuzik, kómázik, skubizik*

b / 3. igekötők: be- / el- / le- / meg-

c, ragadványnevek:

c / 1. Testi tulajdonságok:

- Nagyság, termet, erő: *Batman* (gúny), *Béni*, *Kis Köpcös* (tréf.)
- Túlfejlett testrész v. hiba: *Bulldog* (pej), *Barba mama*, *Csirke*, *Gömbvillám*, *Kecske*, *Kefe*, *Malacka* (szép.), *Mr Steele* (< a Starting on c. angol nyelvkönyv egyik markáns arcú figurája), *Tankaranka*, *Tank Edit*
- Beszédhiba: *Schiwi* ≈ *Sivi* ≈ *Síwi*
- Ruházat: *Bagoly*, *Gengszter*, *G.I. Joe*, *Hót dog*, *Sylvester Stallone*, *Töltött káposzta* (gúny.)

c / 2. Lelki tulajdonságok:

- Ész, tehetség: *Bambi* (< bamba), *Polihisztor* (pej), *Stupid* (< ang. ~ 'buta')
- Uralkodó jellemvonás: *Apuci*, *Boxer*, *Emori* (< Emőke), *Főnök* (biz.), *Mutter*, *Sintér* (durva), *Vigyorifej*
- Szokások: *Kátránybuzi*, *Poloska* (átv., a portás)
- Szavajárása: *Ájrin* (< ang. Irén), *Discipuli* (< lat. ~ 'tanulók'), *Évua* ('N. Éva uá-zva szólítja a diákokat'), *Iszti-biszti* ('biztosan értitek, ugye?')

c / 3. Életkörülmények:

- Véletlen eset: *Maca*, *Samu* (biz.)
- Családi, vagyoni állapot: *Kan Bulldog*, *Kisz Miszné* (gúny)
- Foglalkozás: *Ibolya bácsi* (tréf., a menzás), *Kis Mis*, *Kistestvér* (két zenetanár közül a kisebbik), *Quasimodo* (az iskola zord kapuőre)

D) Ritkább módok:

1. **mozaikszó:** *IQNUQ* 'buta'

2. **szócsonkítás:** *baró* (< baromi), *Blonci* (< Ablonci B.), *pzza*, *Séné* (Silye F-né)

3. **szóferdítés: nyelvjárásias:** *haggyá má'*, *mennyél má*

4. **szóvegyülés:** *Matonna* (Madonna × tonna), *nekileselkedik* (les × nekiveselkedik), *refi* (refis × fika), *szopiapacs* (szopás × szivacs × apacs)

E) Szószerkezettel: *beindította a hangfelvevő radarokat* 'súgást vár'; *bekapott egy horgot, erdőt telepít, gyűjtőget télire* 'egyest kap'; *Hegyi beszédet mond* 'megszid'; *húzza a szunyát* 'alszik'; *irányított esszét használ* 'puskázik'; *nézi a hármass csatornát* 'alszik'; *nyomja a sódert* 'feleléskor mellébeszél'; *sír a szája* 'izgul'; *vadalmába harapott* 'rosszkedvű'; *várja a kezdő lökést / tudást hozó galambot* 'súgást vár'

II. Frazeológiai egységek:

1. **terpeszkedő:** *asszi, hogy ő itt a james; Hattyúk tavában az iszapot játszotta; köhög a bolha* 'hagyd abba'

2. **társalgási fordulat:** *de hülye vagy, édes fiam!, fejezd abba!, fogd be az arcod!; hogy néző' ki!; kérdezd meg, kit érdekel!; még egyszer!*

3. **metaforás kifejezések:** *agárversenyre készül* 'sovány, gyenge'; *az agyevő bogarak éhen halnak benne* 'buta'; *nagy a huzat, szélvihar van* 'hagyd abba!'; *tréfarépat reggelizett* 'vidám'

4. **szóláshasonlatok:** *állsz, mint fasz a vízben; csúnya, mint a 2. világháború; hülye, mint hat pár rendőrcsizma; kevés, mint mackósajtban a brummogás; kemény, mint a 6 napos szar; pattog, mint kecskeszar a deszkán; sötét, mint az éjszaka*

5. **közhelyek:** *ha ilyen fejem lenne, zsákban hordanám, és hazáig rúgdosnám; ha le menne a bányába, a bányarém feljönne, mert azt hinné, hogy váltás van; ideges vagy - szedjél hangyát! / válogassál molekulát!; kiáll a kapanyél a szájából; könnyebb átugrani, mint megkerülni; olyan, mint / a lépcsőház: sötét és korlátolt / az őszibarack: szőrös és ütődött / a TSZ földje: nagy és műveletlen*

6. **közmondásferdítés:** *kicsi a bors és hülye is; fenn hordja az orrát, csak le ne szédüljön a magasból*

SZOCIOLÓGIAI LÁTLELET

A felmérést a Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának 2C osztályában végeztem. A három párhuzamos osztály közül (humán, reál, általános) az általam vizsgált az utóbbi, ahová a középképeségű tanulók kerülnek, vagy akik pontjaik alapján az első két fajtaba nem nyertek felvételt. Bár a corpus nem ad lehetőséget nagyobb volumenű konzekvenciák levonására, talán az általános képességű, szociális helyzetű, műveltségbeli gyerekektől jellegében lehet egy általános szóródású képet kapni. Minőségében azonban semmiképpen: ahhoz szélesebb skálájú gyűjtött anyag szolgált volna segítségül. Dolgozatom azonban más szempontok szerint osztályozott.

A 34 fős osztály megoszlása mind nemek (21 lány - 62 %, 13 fiú - 38 %), mind a kollégiumi lakhelyek szerint arányosnak mondható (21 / 10 lány, ill. 13 / 6 fiú kolis). Származási helyeik szerint: Szabolcs - Szatmár - Bereg megye: 14, Hajdú - Bihar megye: 20. Nyelvjárást egyikőjük sem hozott magával, bilingvis és egyéb, a köznyelvi normától eltérő jelenség sem fordult elő náluk. Szociális képük sem változatos (magas keresetűek: 35 %, középosztály: 50 %, nyugdíjas szülők: 15 %), ahogyan érdeklődési területeik sem formálódtak még ki eklatánsan.

A csoport homogenitását erősíti egy zárt közösség, a kollégium szokásrendszere, de már nem a nyelvezete. Ti. *„a diáknyelvnek mint csoportnyelvnek a határa ma már nem ... az un. társadalmi kiscsoport, mint lehetett a XVII - XVIII. században a sárospataki vagy a debreceni kollégium, hanem nagy általánosságban ugyanazt a nyelvet beszélik”* mindenütt (BACHÁT 1976:108). Ezek a feltételek mind az országos átlagot látszanak reprezentálni.

A kialakult képet mindig módosítja a válaszadások során fellépő pszichikai csapda: a kö-zösségi elvárás, ill. a túljátszás. Az általuk kapott kép épp ezért sohasem lehet reális, csupán egy egyszeri alkalom reprezentálása. Megközelítően pontos keresztmetszetét az osztály nyelvhasználatán keresztül érvényesülő szerepformáknak csak több évi folyamatos felmérés adhatná meg (KA-LEN 1979:16). A mérlegelés hibaforrásainak körét átlagértékekhez viszonyítható mutatók szűkítik.

Munkámat aktív gyűjtéssel végeztem, rokonszenvi választáson alapuló direkt kérdésekkel, részint tesztlapokon, részint interperszonális kapcsolatokban. A csoportból 14, konkrét élethelyzetet megjelenítő, feltételes módú kérdéssel; a szó- és kifejezőkészségüket pedig 45, szűken válogatott szinonima segítségével vizsgáltam. Redukálva ezáltal a diákság szókincsét (MIZSER 1972:285) csupán az egymás közti kapcsolataikat nyelvileg általam leginkább megjeleníthetőnek vélt 4 témakörre: órai események, kollégiumi élet és tanárok, viselkedésformák, tulajdonságok.

TÁBLÁZATOK

	barát	köz. alkat	tehetség	jel.index	ülésrend	koll. hely	kölcs.vál	vál. szám	sűrűség
1	13	3	-	16	AA +	R 31	8	10	1,6
2	11	22 !	9	42 !	KZs +	R 31	11	13	2,3
3	9	1	-	10	LM +	R 31	11	25 !	2
4	9	2	-	11	MM +	-	10	13	1,25
5	17	4	5	26	CsÁ +	R 31	7	10	1
6	14	1	20 !	35	JA +	-	-	-	-
7	10	1	1	12	MO +	-	7	13	2
8	12	1	-	13	ÓT +	-	7	12	2
9	10	2	-	12	FA +	-	10	13	3
10	10	8	1	19	KH +	-	8	9	3
11	16	23 !	18 !	56 !	BK +	-	12	23 !	2
12	8	9	19 !	36	NJ -	-	11	24 !	1,25
13	25 !	11	15 !	51 !	BB -	R 9	17 !	18	2,2
14	16	11	9	36	DI -	R 9	19 !	19 !	2
15	8	10	1	19	BE +	R 13	5	19 !	2
16	16	2	-	18	DI +	R 23	6	6	1,6
17	2	1	-	3	FM +	-	8	20 !	1
18	20	6	4	30	VE +	R 23	11	13	1,6
19	11	2	-	13	KV +	R 23	13	15	1,3
20	13	-	-	13	SB +	-	3	4	1
21	11	1	-	12	PA +	-	9	17	1,6
22	11	1	-	12	HA +	-	10	15	1,6
23	4	11	2	17	KL -	-	4	11	1,5
24	9	2	3	14	TJ -	-	11	17	1,6
25	31 !	17 !	16 !	64 !	VÁ -	-	13	13	1,6
26	29 !	15 !	52 !	96 !	CsÁ -	-	13	13	1,6
27	8	2	15 !	25	KK -	-	3	9	1
28	20	7	29 !	56 !	SzZs -	-	3	3	1
29	13	60 !	24 !	97 !	GA +	R 13	12	15	2,3
30	13	8	5	26	KCs +	R 31	7	12	2
31	23 !	3	8	34	MJ -	R 9	21 !	24 !	2,1
32	24 !	4	-	28	BÁ -	R 9	21 !	24 !	1,5
33	20	2	16 !	38	OG -	R 9	10	10	1,2
34	15	5	9	29	GA -	R 9	15	19 !	1,6

A több szempontú szociometriai felmérés adatait két táblázaton foglaltam össze: kölcsönösségi és gyakorisági táblázaton. Az előbbi a társas alakzat rokonszenvi választásait rögzíti, a két oszlopfejes mátrix mindkét tengelyén a névsort feltüntetve (lásd lent: 7-8. oszlopot). A lényeg a kölcsönösség, ez alapján készültek a szociogramok. A gyakorisági táblázat pedig a névsor és a felmérőlap kérdései szerinti választásokat rögzíti, a - véleményem szerint meghatározó - ülésrend (5-6. oszlop, ahol a ' + ' a fem., a ' - ' a masc. jele) és a kollégiumi szobák (' - ' jelentése: kintlakos) szempontjából, 3 kritérium - csoportban (rokonszenvi választás, közösségi rátermetség, egyéni képesség) (1-3. oszlop).

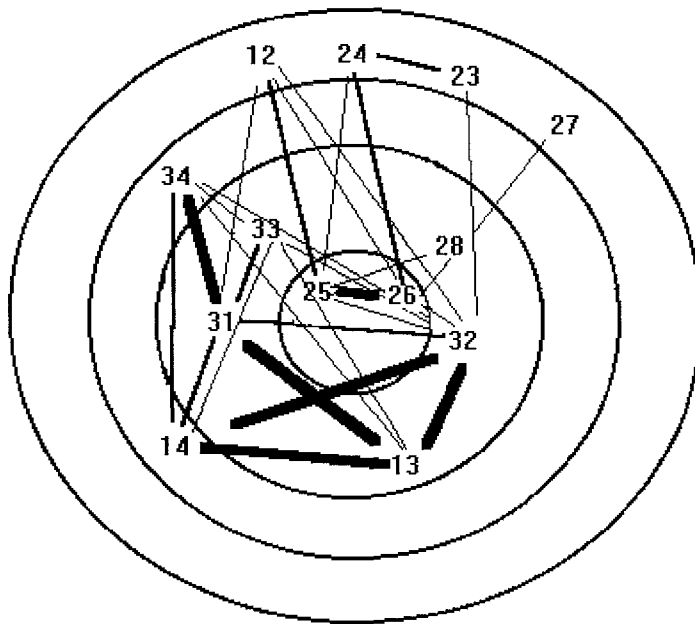
A kölcsönösségi és a gyakorisági táblázat adataiból készülnek a szociometriai értelmezés mutatói (MÉREI 1971:175-6). Ide tartozik a kölcsönösségi táblázatból az a mutató, mely a társas extenzitás fokát jelzi (9. oszlop), ill. a gyakorisági táblázatból kiszámolható jelentőségindex (4. oszlop). Az alábbi táblázat az összesített adatokat tartalmazza, ahol a kiugró számokat '!' jelzi (a 6-os számú JA + sajnálatos módon elutasította a közreműködést, így a mátrix csak a rávonatkozó választásokat mutatja, az övéit azonban nem).

A népszerűségi index normális elosztást mutat, központi alakzatát 5 fő alkotja (25, 26, 13, 32, 31), akik a összzavazatok (481) 27 %-át (132) szerezték meg, míg az osztály többsége (62 %) tartozik a társas övezetbe (21 fő), és csupán 8 fő (11 %) került a peremre. A közösségi alakra vonatkozó kérdések esetén megint 5 főre (29, 11, 2, 25, 26) adták a legtöbb választ (257-ből 137-et), a szavazatok 53 %-át ők képviselik, míg a középmezőnybe tartozó 10 gyerek csak annak 33 %-át, a maradék 19 fő pedig csak 14 %-át. A voksok 10 embert jelöltek kiemelkedően tehetségesnek (26, 28, 29, 6, 12, 11, 33, 25, 27, 13), rájuk 281-ből 224 szavazat jutott (80 %), a maradék 20 % pedig megoszlik a többiek között.

A jelentőség indexet (az egy főre eső átlag - szavazaton (45) felüli pontokat elért csoporttagok tartoznak ide) két fő kimagaslóan vezető (29, 26 - összes szavazatok 18 %-a), motiváló erővel a tanulmányi eredmények (29 / II. oszlop), ill. a népszerűségi mutató és a tehetség (zene, humor) (26 / I. és III. oszlop) bírtak. Még 4 fő kapott szavazatokat (25, 28, 11, 13), 22 %-ot, azaz együtt az osztály voksainak 40 %-ának alkotva. Ha azonban ide illesztjük azok névsorát, akik minden kategóriában kimagasló pontokat értek el ('!' jelzés alatt), meglepő eredményre jutunk. A két sor elcsúszik egymáson, ti. az osztály normarendszerében motivációs tényezőként nem a tanulásban elért jó eredmények, hanem - az ő kifejezésüket használva - a „haversrác”-ság a döntő tényező.

Mindhárom esetben magas pontszámokat két, egymás mellett ülő barátnak szavaztak (26, 25), akiknek a személyét az osztály egyöntetűen fogadja el saját barátjának (34-ből átlag 30 szavazat !), vitás kérdésekben bírónak, különleges feladatok végrehajtására tartja képesnek (osztály képvisellete diákfórumban, ritka idegen nyelv megtanulása, speciális sportteljesítmény elérése). A két kategóriában „sikeresek” közt találjuk meg „az osztály eszét” (29), akit nem szívesen vesznek rokonszenvesnek, és egy-egy fiút ill. lányt, akik igen elismertek saját nemük körében (11, 13); és további 8 fő ért el a szociometriai mutatók által magasnak mondott pontszámot (lásd: maradék '!'-jeles a IV-es oszlopból).

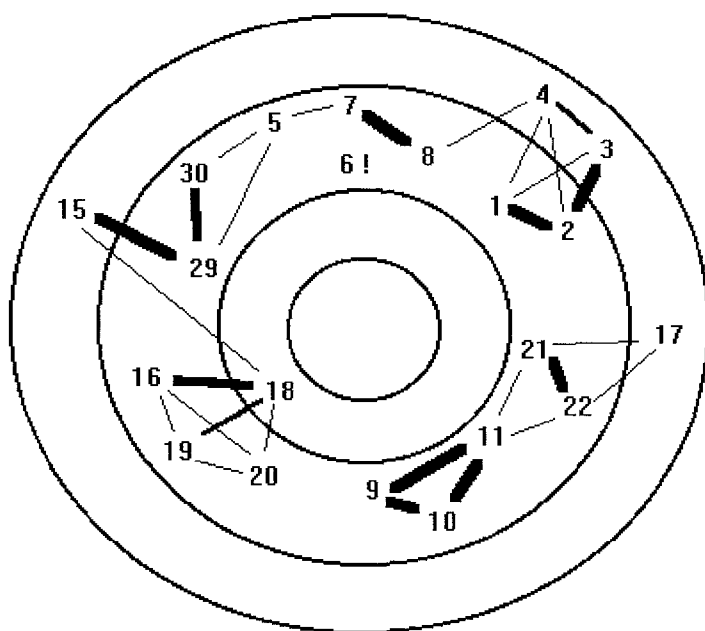
„A választási incidenciákból tehát következtethetünk a társas alakzat normáira, a közösségi ítéletek, döntések, motivációs hátterére” (MÉREI 1971:215). A további mutatók áttekintése előtt érdemes megtekinteni a társas mező, szociogramok által jelölt struktúráját. A NORTHWAY-féle céltáblaszociogram koncentrikus körei a személyek jelentőségét és feltételezhető csoportdinamikai hatását is jelöli (uo. 76). A vonalvastagság a kölcsönös kapcsolatok erősségét mutatja (5 kérdés esetén a társas penetrancia magas fokát az 5 / 3 arány jelzi), a számok a táblázat 5. oszlopát követik, a kördiagramok pedig fiúk - lányok sorrendben következnek.

A fiúk társas alakzatának szociometriai explorációja után már csak egy lépés van hátra: megvizsgálni, vajon milyen mértékű hasonlóságot mutat az adott csoportok nyelvi összehasonlítása, mivel „*a nyelvet mint kommunikációs rendszert a környező kultúra alakítja*” (FORGÁCS 1994:145). A következő eredmény jött ki.

Szó- és kifejezőkészletbeli 80 %-os egyezést mutatott a 9-es szoba hat fiújának felmérése: ahogyan a szociológiai tesztben is jóformán csak egymást választották, a nyelvhasználatuk is majdnem teljesen megegyezett. Szerepet játszik választásaikban a kollégium kényszerű összetartó ereje (védekezés másokkal szemben), és az, hogy az osztálytársaik által is elismert tulajdonsággal rendelkeznek (sport, humor), egymás előtti presztizsüket is növeli, és ennek megvan a maga nyelvhasználati vetülete is. „*Aki a csoport tagja, az elsajátítja és követi azokat az íratlan nyelvhasználati normákat, melyek a csoportot egyesítik.*” (KISS 1995:90)

Az osztály második legerősebb blokkjának tűnt a 77 %-os azonosságot kimutató fiúcsoport (12 - 25 - 26 - 32), akiket koedukáltan választottak a legkülönbözőbb funkciókra, koincidencként a barátságot, ill. „jófejséget” emelve ki. Úgyis fogalmazhatunk, hogy őket az osztály meghatározó többsége tartja barátjának, míg ők inkább egymást választották. Nyelvileg pedig ők egészen sajátos nyelvi attitűdöt képviselnek, melyet órán, nyilvánosan is használnak (jó hangulatot idézve elő ezáltal). Tőlük származó nyelvi formákat sok helyen lehetett felfedezni, amit alátámasztanak eddigi szociológiai elemzéseink: az osztály - szociológiai értelemben - tekintélynek fogadja el őket.

Két lánycsoport következik a sorban 74 %-kal (16 - 18 - 19 - 20; 15 - 29 - 30), és egy másik 71 %-kal (1 - 2 - 3 - 4). Azonos érdeklődésű, hasonló nyelviséget, sőt véleményt hordozó alakzatokat láthatunk, ahol a kérdőívekre vitt asszociációik és szóbeli indoklásaik is a sznobság látszatát adják. Egyikőjük (18, 29, 2) műveltségi szintjének elérését célzó törekvések nyelvi vetületei ezek, az ő presztizsükhöz (lásd: 18 / I., 29 / II-III., 2 / I-II. oszlop) mint „a szóban forgó állapothoz való alkalmazkodásnak” (KISS 1995:148) ez a fajta többnek látszás a legtisztább módja.

A beszélőközösség - társadalmi, viselkedési szokásait, beleértve az előítéleteiket is -, szocializációja utal a beszélő társadalmi hátterére, személyiségére (uo. 136). Pszichológiailag mindannyian az introvertált kategóriába tartoznak: az első csoport középosztálybeli, azonos (alacsony) műveltségű, összetartó társaság; a második a leggazdagabb lányokat foglalja magába, akik jól tanulnak, és magányosak; a legutolsó csoport pedig középosztálybeli, vidám természetű, sokat fecsegő lányokat „tömörít”.

Újabb két kis „lánykör” van soron 61 %-os mutatóval (9 - 10 - 11; 17 - 21 - 22), mind gazdag debreceni szülők gyermekei, sok iskolán kívüli kapcsolattal rendelkeznek, a helyi discók gyakori látogatói, „vagány” beszédükkel ki is lógnak a társaságból. Ez két lehetséges utat kínál: diákfórumba - épp merész nyelvi megnyilvánulásaik folytán - többen választották volna az egyik csoport húzóemberét (11), míg a másik csapat csendes, de trágár megnyilatkozásai stigmatizálták őket - nem kerültek közösségi pozícióba (csak egymás által). Ez a helyzet a „szituatív kényszerdeviancia” (MÉREI 1981:59), amelyet, ha az adott mikrotársadalomba kerülő egyén nem tud elkerülni (nyelvi szocializálódás), marginális pozícióba juthat.

„*A szleng mindig kiscsoportokban születik és működik*” (KIS 1997:247), informálisan. Az alaphelyzet bemutatására jó példa (a fentiekén túl) a következő, néhány fős csoport nyelvi attitűdje: ahol a) 51 % (15 -18), 48 % (12 -31), 42 % (4 - 8), 32 % (5 -30), 22 % (25 - 26 - 28), 16 % (23 - 32), 9 % (24 - 25 - 26) az összekötő kapcsok szerepét látják el két nagyobb alakzat között, míg a b) 45 % (23 - 24), 42 % (5 - [6] - 7 - 8), 38 % (27 -28), 32 % (11 - 21 - 22) kisebb alakzatokat jelöl. Az a) -jelűek szerepe a kontaktus tartása, kis számértékük ellenére fontos szerepet töltenek be, ami csoportdinamikai szempontból döntő. A jelenlegi időszakban őket mint „levegőben lógó” személyeket emlegetik, de ezeknek az emberek a felmérőlapon tett nyilatkozataik alapján (barátkozó, kompromisszumkész jellemek) fontos összekötő láncszemei az osztálynak.

A b) - jelűek ellenben a társas alakzat peremére sodródott csoportokat ölelik fel. Kapcsolataik egymáshoz is gyengébbek, társadalmi szinten is lejjebb foglalnak helyet, zárkózottabbak is. A legdurvább kifejezéseket is ebből a társaságból kaptam (27 - 28), a két leggazdagabb fiútól, akiknek a stigmatizált nyelvi formái azonban pozitív konnotációt kaptak. Rejtett presztizsük (KISS 1995:137) nemcsak lázadó természetükből fakad (melyet a humor kategóriában általánosan magasan az átlag fölött értékelték: lásd III.oszlop), hanem a többiek iránti szolidaritásukból is (28-as meghívása a büfében). A 27-es szerepe azonban kettős: agresszív hajlamait nemcsak társai, de nagyobbak ellen is kiélti, s „*míg az egyéni agresszió társadalmilag nem szankcionált, a csoport érdekében történő agresszió a közvetlen társadalmi környezet támogatását élvez*” (KATZ 1989:212).

ÁLTALÁNOS KÖVETKEZTETÉSEK

Nyitott csoportról van szó (szabályok, fegyelem gyenge, informális elrendezkedés), olyan csoporttag, akinek a véleményét általánosan elfogadják, még nincs. A „*sztárhelyzetre*” (MÉREI 1971:71) vonatkozó kérdések (ki az, aki veszélyhelyzetben helyettesítené az osztályfőnököt; akinek a viselkedését többen követik), túlnyomórészt nemlegesek (5, szimpátiából - különösebb meggyőződés nélkül - leadott is született). A lányok esetében központi alakja sincs a (majdnem) teljes láncot alkotó alakzatuknak (feltételezésem szerint, a kialakult egyszerű láncból - a 6-os számú lány több, különböző irányú kapcsolatai révén - egyszerű lánc több leágazással lett volna). Ellentétben a fiúkéval, ahol már olyan sűrű kapcsolatrendszerrel találkozunk, amely hálózati ábrázoláson is nehezen áttekinthető.

Csillagalakzat természetesen egy ilyen zárt közösségben nem alakulhatott ki. Ellenben több egyszerű formával találkoztunk (párok, háromszögek, zárt négyzet), különböző erősségűek és csak nemeken belül jöttek létre. Az osztály ilyen mértékű éles szétválásának okai abban keresendők, hogy bár választhatták (és megannyiszor választották is, lásd 8. oszlop) egymást, de a szociometriai felmérés csak a kölcsönös választások alapján képes közös értékrendet feltételező kapcsolathálót rögzíteni. „*Az egyoldalú kapcsolat más minőségrendbe tartozik, mint a kölcsönös; szinképet nosztalgikus, frusztrált, irrális, esetleg patológiás vonások jellemzik, és hiányzik belőle a cselekvések társas meghatározásának talán legjellegzetesebb motívuma: az együttség.*” (MÉREI i. m. 70).

Másrészt limitálva volt az a max 5 fő, akit választani lehetett, a 2-os osztályban pedig már kialakultak az állandó (min. 3-4 fős) alakzatok, a tanulmányokra és tehetségekre eső válaszok pedig eleve határok közt mozogtak. A társas alakzatok kialakulásának pszichológiai oka pedig az lehet, hogy *„mindenkinek minden szempontból megvan egy - egy olyan csoportja, amelyhez önmagát méri, viszonyítja. E viszonyítás eredménye azután, hogy mennyire fogad el szociális helyzeteket”* (BUDA 1986:192). A referenciacsoportokat keresni azonban nem volt feladat.

A csoportléghőkört jelző CM (centrális - marginális) - mutató mind a fiúk, mind a lányok esetén normális értéket adott (I. 14,14; II. 7,55). A társas mező központi alakzatának a kiterjedése a fiúknál differenciáltabb: két fiú (25 - 26) köré vont társas övezet két szintű (a két belső kör, össz. 7 fő), és szorosan összeolvadt a központi alakzattal; a lányoknál ellenben lazábbak a kapcsolatok, és többen tartoznak oda (21 / 16). A peremre mindkét csoport esetében 4 - 4 fő került, akik ugyanakkor nem magányosak.

Nem közösségi alkat vagy tekintély az osztály 55 %-a, a kölcsönös kapcsolatok indexe 97 %-os (átlag 85 - 90), sűrűsége 1,64 (1 fölötti érték a stabil közösségekben van). Az osztály egészére vonatkoztatva a CM - mutató eloszlása az átlag körüli értékű: 23,5 - 53 - 23,5 % (kevesebben vannak a központban, de a peremen is).

Szerkezetét tekintve laza szerkezetű, két (egy lánc és egy kiterjedt övezettel rendelkező, egy centrumú) alakzathoz áll, sokan tartoznak zárt alakzathoz (háromszögű és annál nagyobb), ami gazdag szokás- és élményrendszerrel fed, sok rivalizálással (főként a fiúknál, a lányokért folyik nagy harc; de pl. a 29-es lánytól elzárkóznak a szobatársai, mert önző, ill. a trágár szöveg csak tekintéllyel bíró személynél elfogadott).

A kevés csillag és a hosszú lánc (főként a lányok esetében) ugyanakkor azt jelzi, hogy a közösség nehezen mozgósítható, nehezen alakul ki stabil közvélemény. *„Az emberi - társadalmi gyakorlatban ugyanis igen gyakran nem az információk hiányoznak az együttműködéshez, hanem az együttműködés objektív feltételei”* (HANKISS 1979:43). A felméréstől elvi okokból elzárkózó lányt kivéve, nincs magányos az osztályban: ez a nyugodt légkörű közösség jellemzője.

Mivel *„a csoporthoz tartozásnak nyelvhasználati velejárói is vannak”* (KISS 1995:90), érdemes elkülöníteni az egyes csoportokban használt szlengváltozatokat egymástól. A kördiagramokon a legvastagabb vonallal jelölt kapcsolatokban használt szleng mindig különbözik a többiekétől, kifejezéseibe az egyik csoport inkább rádiókabarékba illeszt be elemeket (a 9-es szoba), mások tévéből (16 - 18), vagy egy ifjúsági magazinból (29 - 30), vagy éppen a helyi diszkók szókincsét olvasztják be nyelvhasználatukba (9 - 10 - 11), netán saját maguk alkotnak (25 - 26). *„Minél közelebbi kapcsolatban áll egymással a feladó és a vevő, annál speciálisabbá válik a nyelvhasználatuk”* (FORGÁCS 1994:146). Szlengjük általában véve nem sokban tér el a szakirodalomban ismertetett corpusoktól.

A nyelvi kommunikáció stigmatizál: megszabja az illető adott közösségben betöltött szerepét. A 24-es számú KL erőltetett, rossznak ítélt humora, a 27-es fiú és a 17-es lány pedig trágár szóhasználata és együttes gyenge tanulmányai folytán kapott negatív megítélést, devianciájuk szociogén helyzetükből fakad (MÉREI 1981:59).

Az egyes személyek beilleszkedése csakis attól függ, mennyire képesek elsajátítani a számukra fontosnak ítélt csoport szlengjét, mely által a csoport „*megfelelően szocializált tagjává*” (FORGÁCS 1994:146) válhatnak. Mivel „*a szervezetben (bár itt informális csoport - jelenségeket tanulmányoztunk, a megállapítás, azt hiszem, helyénvaló) véget nem érő harc folyik a tagok számára fontos értékek területén*” (PERROW 1994:144), a vezetés feladata ezeknek a konfliktusoknak a mérséklése, feloldása vagy beépítése.

Végül pedig álljon itt egy rövid összefoglalása annak az anyagnak, amelyet a felmérőlapokból állítottam össze HOFFMANN Ottó szinonimaszótárának (*Mini - tini szótár. A mai magyar diáknyelv szinonimaszótára*. Pécs, 1996.) alkalmazásával.

SZÓTÁR

I. Órai események

alszik órán: *bundi, csucsikál (biz.), döglük, durmol, dúr-moll, élvezi az órát, horpaszt, húzza a lóbórt / szunyát, nyomja a lóbórt, kiterül, kómázik, nézi a hármás csatornát (' kis falvakban csak magyar 1-es és 2-es csatorna van '), pihizik, szundikál, szundít, szundizik, szunyál, szunyi, szunyókál, szunnyadozik*

egyest kap: *beégett, bekapott egy horgot, beszekált, bezúgott, elpuskázta, erdőt telepít, fásít, gyűjtöget télire, horgászik, karcsúsít (szép.), karót nyel, leböngött, pecázik*

felelés előtt izgul: *agybaj, adrenalin-bánya (átv.), berezel, beszari, betett, be van ..., idegbeteg, ideggörcs, lámpalázás, kinder surprise, kressel (< ang. crash ' katasztrófa, összeomlás '), pánikol, rinyál, sír a szája, stresszel, viribol (?)*

feleléskor mellébeszél: *őt is meglátogatta a Balfasz manó (durva), kamuzik, nyomja a sódert /szöveget, szegény pontagyú (' kevés agysejtje van '), rizsázik, terel, terkózik (< terel)*

osztályzatok: **elégtelen** - *bot, bukta, csikó, dugó, egyenes, fa, 360°-os elfordulás, horog, kampó, karcsi (< karó), ló, nambör van (< ang. number one ' első '), pálca, peca, szeka (< lat. secunda classis ' az évismétlők osztálya '), szopacs*

elégséges - *cváj (< ném. zwei ' kettő '), hattyú*

puska: *ágyú, emlékeztető, irányított esszé (szép.), full extra (ang. ~ 'teljes, extra felszerelés'), gépágyú, sztálinorgona, tudomány*

puskázik: *ágyúzik, csen-csel, értékrendszer-zavarban szenved (' egyik tanárjuk minősítése'), G.I. Joe (' képregény- és rajzfilm-figura, töménytelen fegyverrel '), halálosztó, irányított esszét használ, kommandó, kukkol, kukucskál, látnok, művész, nekileselkedik (tréf.), puskázik, sasol ('úgy figyel, mint a sas'), skubizik (< cig. skubi ' szem '), sunyít, szemtengelyferdülést kap, terminátor (A ~ c. filmről), tanulmányi adatokat idéz*

sugást vár: *beindította a hangfelvevő radarokat, forog a szeme (átv.), fülel, kagylózik, kocmányon lóg a szeme, lesipuskás, sasol, segítségre szorul, támaszt keres (szép.), várja a kezdő lökést / tudást hozó galambot*

tudja az anyagot: *baró (< baromi), fejes, gazdag pontagyú (' sok agysejtje van '), hosszúnyelvű, jó / nagy fej, király, köcsög, nyalista, pedálgép, stréber, surmó (< táj suttyó 1.szelma, siheder 2. bárdolatlan, otromba személy ÉRTSz. 1230), szottyoló (< táj szottyol ' ütöget ' ÉRTSz. 1308), vitringyerek*

II. Kollégiumi élet, tanárok

apparitor: *affaritor, akváriumlakó (' egy üvegszekrényhez hasonló helyen ügyel '), a koli első diákja, főkolompos (tréf.), főnök (biz.), irányító, napos, szolgál, telefonos, ügyeletes*

elsős: *amatőr alternatív refis, csicska, csiga, fika (' takony '), jogtalan, köcsög, nyálás, porbafingó, refika, regruta, tacsó, takony, újonc*

kintlakós: *„alaphoz” nincs köze (' a kollégium '), debreceni, felsőbbrendű, féltestvér, gengszter, itthoni gyerek, jófej, király, mázlista, perioikosz (gör. ~ ' körülakó ', az ókori Spárta történetével kapcsolatos megnevezés), szabad, városi*

kolis: *„alap”, alternatív, apáca, barát, „be van zárva, de jó közösségi hangulatban él”, börtönrab, havercsávó (< jidd - héb. ' cimborá, barát ' + cig. ' ember, fiú '), korlátolt, sajnálni való börtöntöltelék, szerzetes, tanyasi (gúny.), testvér, ütődött, vidéki gyerek*

kollégium: *börtön, elkülönítő, fegyház, internátus, kolesz, koli, kolilak, kolostor, magánzárka, második otthon, zárda*

koll. nevelőtanár: *Barba mama, Boxer, ellenőrző fráter, Emori (Emőke-féle katonás életmód), military*

konyhások: *főzős nénik, Ibolya néni és Ibolya bácsi, kajások*

menzakoaszt: *álca, BMV (Bele Minden Vackot), BMW (Benne Minden Wan < autómárka), disznótáp, döghús, éhhalál, mérgezett étel, kaja, Loki-leves (Mindent bele!), Petőfi Sándor: Minek nevezzetek ?, pizza (egy téves kiírás és kiejtés miatt), táp, „tejvajdzsem” (állandó reggeli étrend), trutyi (< trottyos 'szellet v. kaka' ÉrtSz. 1407), újrahaznosítás*

portás: *Gengszter, G.I. Joe, Kan Bulldog, Kátránybuzi, Köcsög, Poloska, Quasimodo, Sylvester Stallone*

silentium: *szili, sziló*

szobafőnök: *anyu, anyuci, főnökasszony, izom (pacsirta)*

tanárok: *Ájrin, Apuci, Bagoly, Bambi, Batman, Béni, Beró, Blonci, Bulldog, Csirke, Discipuli, Évua, Főnök, Gömbvillám, Hót dog, Irénkés, Iszti-biszti, Kecske, Kefe, Kis Mis, Kisköpcös, Kistestvér, Kisz Miszné, Maca, Mutter, Peles, Peló, Peló-pali, Ples, Pló, Polihisztor, Séné, Sintér, Schiwi, Sivi, Siwi, Mr Steele, Stupid, Tank Edit, Töltött káposzta, Tünci, Vigyorifej*

III. Viselkedésformák

leintesz valakit: *állítsd le magad !, csend má' !, fejezd abba !, fejezd már be !, fogd be (az arcod) !, hagyd már !, hallgass el !, húzz a sunyiba !, kicsi a bors és hülye is; kit érdekel, köhög a bolha (tréf.), kussolj !, nagy a huzat (gúny.), nem únod még ?, ne pofázz !, nyughass !, pofa súlyba !, szélvihar van, ugyan már !*

meglepődik: *ach !, anyám !, BAKE ! (saját isz.), basszus !, csesszus !, dzsu ! (saját isz.), a fenébe !, a francba !, hoppá !, hö !, hú !, jaj !, jeee !, le vagyok nyugözve !, obi van !, óh !, oops !, szopiapacs !, tényleg ?, Úristen !, váouh !, wow !*

megszid: *főnökösködik, Hegyi Beszédet mond, lebasz / brummog / csesz / éget / hord / hurrog / ordít / sakk (< lecsesz : le- + chess ang. 'sakk') / szexel / szexuál / szól / tol / ugat, megfenyít / szivat*

ne törődj vele: *hagyd a fenébe / francba; kérdezd meg, kit érdekel; le se szard, le van ejtve, mennyél má', mit érdekel téged, mit eszed rajta magad, ne foglalkozz vele, ne is izgasson, ne kínlódj vele, nem számít, never mind (ang. ' sose bánd '), nincs gond: leszarom és kész, oda se, rá se basszál / fütty / ránts, ugyan má'*

olyan, mint a / az / egy: *ágykígyó (' férfi nemi szerv '), akire ráesett a zongora, atom, baszott macska hátulról (durva), bomba (kiszámíthatatlan, hogy mikor robban), csendnek a szó, csirke, felizgatott budikefe, elfuserált Neptun (rádiókabaréból), falra festett kocsizörgés, hat napos / mosott szar, hormonzavaros tojás, idióta punk, lépcsőház: sötét és korlátolt (közhely), nyomorék, nyúlbéla, őszibarack: szőrös és ütődött (közhely), pacuha, Tsz földje: nagy és műveletlen (közhely)*

remek: *alap, állati, ász, baró; baromi / kurva / tök jó, buli, csúcs, energiás, fantasztikus, fasza, frankó, Hawaii, hót zihér (< ném. sicher ' biztos '), kafa, klassz, kotány, menő, profi, szuper, szuperzöld (egy ameikai filmből), szupi, vagány*

IV. Tulajdonságok

a) Külső:

alacsony: *állj már fel, egy centis, hónaljcirváló / karcoló / kutya / szagló, kis nyomi, lilliputi, litól (< ang. little ' kicsi '), manó, mélynövésű, miniatúr, padlócirváló, picúr, pingvin (szép., kedves kis állat ≈ kis állat ≈ kicsi ember), padló / szőnyegcirváló, porfingó, stöpkli - stöpszli - töpszli (< ném. der Stöpsel, ' dugó, dugasz '), tökmag, törpe, törpicsek, zsebpiszok*

csúnya: *abortusmaradék* (durva), *alaktalan*, *amorf* (gör. ~ 'alaktalan'), *atomarc*, *béna*, *boszorkány*, *botrányos*, *bunyesz* (a Spinédzserek c. ifjúsági magazinból); *csúnya*, *mint a 2. világháború*; *deform*, *genetikai hulladék*; *ha ilyen fejem lenne, zsákban hordanám, és hazáig rugdosnám*; *hát, én se vagyok egy matyóhímzés, na, de te?! (szép.)*; *A hattyük tavában az iszapot játszotta*; *a helyedben fejre állnék és leszarnám a fejem, hogy néző 'ki!'*; *hormonzavaros tojás*; *ismered a szépség titkát? - akkor miért nem használod?*; *jó nő, csak elég szarul néz ki*; *nyomi*, *ocsmány*; *olyan, mint mikor Rózsa Sándor beszorult a zetorba* (farral kifele); *pöcs* (durva); *ronda, mint a bűn*; *a Szépség és a Szörnyetegben a Szörnyeteget játszotta*

erős: *bádis* - *body*s (< ang. *body* 'test, alak'), *baresz* (a Spinédzserek c. ifjúsági magazinból), *baromagyú*, *izmos*, *izomagyú* / *pacsirta*, *kemény*, *kigyúrt*, *kottás*, *macho* (sp. ~ 'férfias, erős'), *nagy úr*, *superman*, *szekrény* (átv.), *sztár*, *terminátor*, *vaskos*, *very hard* (ang. ~ 'nagyon kemény')

gyenge: *agárversenyre készül*, *bénácska*, *bolhafing*, *csak el ne fújja a szél, egér*; *erre is kétszer kell ránézni, hogy észrevegyék*; *genetikai hulladék*, *harmat* (< ~gyenge), *hozzá se érj, mert eltörik*; *kevés vagy, mint lánykoliban a fitymacsattogás / mackósajtban a brummogás*; *ki van gyourva* ('valami hibádzik'), *nádszál*, *nyápic*, *nyeszlett*, *nyuszika*, *nyú*, *pálcikaember*, *papír* (gúny.), *picúr*, *sajt* (*béna*), *vizes nyolcas*

kövér: *dagi*, *debella*, *disznó*, *dömper*, *duci*, *duzzadt bab* (biz.), *golyó*, *gömbvillám*, *Mr Háj*, *hájdagály* / *gombóc* / *pacni*, *hordó*, *hurka*, *húsgombóc*, *húsos*; *könnyebb átugrani, mint megkerülni*; *kucu* (tréf.), *Malacka*, *Matonna* (Madonna × tonna), *nagy kufferos*; *olyan kövér, hogy ő az én két legjobb barátom*; *Mrs Röfi*, *sörhasú*, *Teca*, *tehen*, *testes*, *túlterhelt*, *vitamingolyó* (szép.)

magas: *alig nagy*, *big*, *colos*, *dromi állat* (< dromedár 'nagy'), *égimeszelő*, *felhőkarcoló*, *góliát*, *hegytető*, *hosszú*, *langaléta*, *létra*, *nyakigláb*, *nyurga*, *torony*, *tól* (< ang. *tall* 'magas'), *van vagy 22o*, *zsiráf* (gondozó) (tréf.)

sovány: *cérna* (*belü*), *cica*, *csesznyeteg*, *csontkollekcio* / *rakéta*; *egy szál bél van benne, az is keresztbe*; *elől deszka - hátul léc*, *gebe*, *gizda*, *gyík*; *ha keresztbe áll, akkor is átlátok rajta*; *lapos*, *nádszál*, *pálcika*, *piszkafa*, *röntgen* (átv.), *Samu* ('a csontváz közkeletű elnevezése'); *te, tú!* (gúny.)

szép: *baresz* (a Spinédzserek c. ifjúsági magazinból), *cuncimaca*, *csípem a búrad*, *csúcs*, *fejlett baba*, *jó az alváza*, *jó bőr* / *hapsi* / *nő*, *mackó boy*, *mókus*, *pipec*, *1o pontos*, *szuper wumen* (< ang. *super woman* 'jó nő')

b) Belső:

buta: *agyatlan*; *annyit tudsz, meg a nevedet, azt is csak olvasni!* (durva); *az agyevő bogarak éhen halnak benne*, *begyöpösödött agyú*, *bamba*, *bunkó*; *hülye, mint hat pár rendőrcsizma* / *három Kató néni* / *Kálmán* (egy osztálytársuk) / *a seggem*; *IQNUQ*, *IQ-tlan*, *kiáll a kapanyél a szájából*; *kevés vagy, mint Mackósajtban a brummogás*; *kispályás*, *más*, *mizöri* (< ang. *misery* 'rémálom'), *nem egy IQ-bázis* (szép.), *nyomi*, *pupák*; *sötét, mint az éjszaka*; *stupid*, *szellemi toprongy*; *te, állami nyomorék*; *tök sötét*

büszke, öntelt: *egó, el van telve / ájulva magától; fenn hordja az orrát, csak le ne szédüljön a magasból; nagyarcú / pofájú; pattog, mint kecskeszar a deszkán (közhely)*

ideges: *bepöccent / sokallt, dilis, durcás, elborult / dobom az agya, felforrt az agyvize, felkapta a vizet, felmegy a pumpája / az agyvize, gazserál, gyagyás, idegbajos / beteg / sokkos, ideges vagy - szedjél hangyát / válogassál molekulát!, idegrohamos csiga, lepattant, pánikol, paprika, pattog, pipa lettem, rázza magát, „ rossz nap ez a halálra „ (filmidézett), vergődik, viribol (?), zavartagyú*

nem teszik, amit csinál: *állítsd le magad!, amorf, baromállat, bénázik, bunkó; de hülye vagy, édes fiam!; igénytelen, köcsög, nyomorék; még egyszer!; ha nem hagyod abba, letöröm a kezedet!; inkább aludjál, ez nem a te napod!; pancser, paraszt, raver srác (igénytelennek tartott zenei irányzat híve), seggfej, tahó; mit vered a szádat!*

nyugodt: *alap; egy bomba sem ugratná meg; Ruhe (ném. ~ ' nyugalom '), vegetatív funkciók*

okos: *csúcsfej, IQ-király / man, jó a szürkeállománya, Kopf (ném. ~ ' fej '), lefolyik a lépcsőn, nagyagy; nagyobb az IQ-ja, mint a cipőmérete (szép.); nyalis, nyalós, pedál, stréber, szottyos, tök clever (ang. ~ ' okos ') / fej (külön írandó, szójáték), tud valamit, van ész a barkója alatt, vitringyerek*

rendes: *alap, bírom a fejét, csípem a buráját, G (ejtsd: dzsi, < néger isz: gee), haver (srác), egy hullámhosszon vagyunk, jó fej; Yo, man (amerikai isz), király (ember), klassz, tök rendes*

rosszkedvű: *búval baszott, Duli számara (Duli - fuli, rajzfilm - figura), durcás, durci, fapofa, fanyarképu, miszröböl (< ang. miserable ' szájalmas '), morci, nem az ő napja, nyomott; olyan, mint a letört bili füle; vadalmába harapott*

szerény: *cuki pofa, husi (biz.), kisibolya, mimóza; nem állt az első helyen, amikor az önbizalmat osztogatták, nyuszi, virág*

vidám: *alap / húzóember, bepanglizott (?), bohóc, boldogka, el van, fel van dobva, happy (ang. ~ ' boldog '), laza, mókás, muris, nála járt a Poén manó, poénos, tréfarépat reggelizett, vigyori, virgonc*

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BACHÁT László (1972): A lelki tulajdonságokra utaló iskolai ragadványnevek. *Magyar nyelvőr* 96., 16-20.
- BACHÁT László (1976): Az ifjúsági és a diáknyelv kérdései. In: *Anyanyelv, közélet, művelődés*. Szerk. SEBESTYÉN Árpád. Bp., 107-22.
- BÁRCZI Géza (1932): A „pesti nyelv”. *Magyar Nyelvtudományi Közlemények* 29.
- BFRV(1996): BENCÉDY József - FÁBIÁN Pál - RÁCZ Endre - VELCSOV Mártonné: *A mai magyar nyelv*. Bp.
- BOROSS József - SZÜTS László (1987): *A mai magyar argó kieszótára*. Bp.
- Dr. BUDA Béla (1986): *A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája*. Bp. ÉKSz. = *Magyar értelmező kéziszótár*. Szerk. JUHÁSZ József - SZŐKE István - O.NAGY Gábor - KOVALOVSKY Miklós. Bp., 1972.
- ERDŐS Gábor (1988): Újabb jelentésváltozások az ifjúsági nyelvben. *Magyar nyelvőr* 112., 143-48.
- FORGÁCS József (1994): *A társas érintkezés pszichológiája*. Bp.
- GOMBOCZ Zoltán (1926): *A magyar történeti nyelvtan vázlatja*. IV. Jelentéstan. Pécs.
- HANKISS Elemér (1979): *Társadalmi csapdák*. Bp.
- HERNÁDI Miklós (1985): *Közhelyszótár*. Bp.
- HOFFMANN Ottó (1996): *Mini-tini szótár. A mai magyar diáknyelv szinonima-szótára*. Pécs.
- KA-LEN (1979): Dr. KALMÁR Magdolna - LENDVAYNÉ Aba Ildikó: *Társas kapcsolatok mikroszkóp alatt*. Korszerű nevelés. Bp.
- KATZ, Daniel (1989): A konfliktuskezelés megközelítései. In: *Szervezetszociológiai szöveggyűjtemény*. Szerk. SERES Zsuzsanna. Bp., 211-18.
- KERTÉSZ Manó (1902): A magyar gúnynevek. *Magyar Nyelvőr* 31., 244-50.
- KIS Tamás (1992): *Bakaduma*. Bp.
- KIS Tamás (1991): *A magyar katonai szleng szótára (1980-90)*. Debrecen.
- KIS Tamás (1996): *A magyar szleng kutatásának bibliográfiája*. Debrecen.
- KIS Tamás (1997): Szempontok és adalékok a magyar szleng kutatásához. In: *A szleng kutatásának útjai és lehetőségei*. Szerk. KIS Tamás. Debrecen, 237-93.
- KISS Jenő (1995): *Társadalom és nyelvhasználat. Szociolingvisztikai alapfogalmak*. Bp.
- KOVÁCS László (1956): Debrecen - nyulasi gúnynevek. *Magyar Nyelvjárások* 3., 174-84.
- KOVALOVSKY Miklós (1963): Az ifjúság nyelvéről. *Valóság* 5., 66-75.
- LÉNÁRT József (1914): *Emlékek a régi kollégiumi életből*. Marosvásárhely.
- LŐRINCZE Lajos (1961): Az iskolai argóról a fiatalabb nemzedéknek. In: *Édes anya nyelvünk*. Szerk. LŐRINCZE Lajos. Bp., 467-8.
- MÉREI Ferenc (1971): *Közösségek rejtett hálózata*. Bp.
- MÉREI Ferenc (1981): Deviancia és reménység. Irodalom - szociálpszichológiai elemzés. *Literatura* 1981 / 1-2., 59-68.
- MÉREI Ferenc (1989): *Társ és csoport. Tanulmányok a genetikus szociálpszichológia köréből*. Bp.
- MIZSER Lajos (1972): A diáknyelv témakörei. *Magyar nyelvőr* 96., 285-6.
- PERROW, Charles (1994): A konfliktus. In: PERROW, Charles: *Szervezetszociológia*. Bp., 143-51.
- PÉTER Mihály (1980): Szleng és költői nyelvhasználat. *Magyar nyelvőr* 104., 273-81.
- SIPOS Pál (1988): Ifjúsági nyelv - familiáris köznyelv. In: *A magyar nyelv rétegződése*. Szerk. KISS Jenő és SZÜTS László. Bp., 867-74.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti - etimológiai szótára*. I - IV. Főszerk. BENKŐ Loránd. Bp., 1967-84.
- ÚMTsz. = *Új magyar tájszótár*. Főszerk. B. LŐRINCZY Éva. Bp., 1979-.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	2
Szleng vagy diáknyelv	3
Rövidítések	4
Kategorizálás	5
I. Szóalkotási módok	5
A) Külső	5
B) Jelentésbeli	5
C) Alaki	5
D) Ritkább módok	8
E) Szó szerkezettel	8
II. Frazeológiai egységek	8
Szociológiai láttelep	9
Táblázatok	10
Általános következtetések	14
Szótár	16
I. Órai események	16
II. Kollégiumi élet, tanárok	17
III. Viselkedésformák	18
IV. Tulajdonságok	18
Felhasznált irodalom	21
Tartalomjegyzék	22